

PAK JE PEN

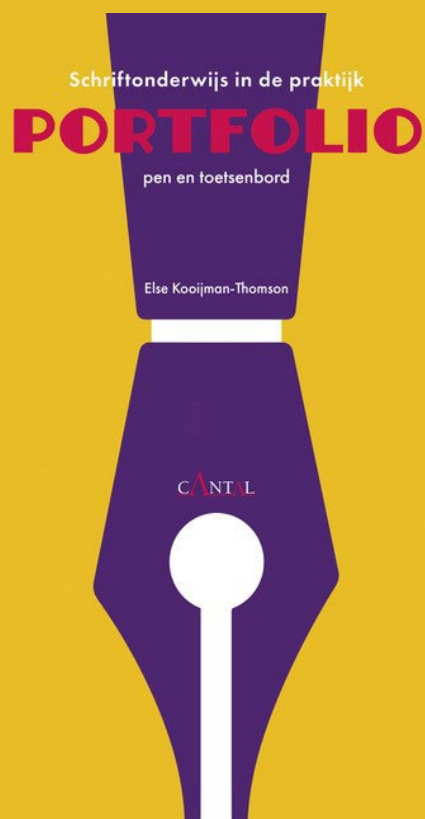
en toetsenbord

PORTFOLIO

pen en toetsenbord

*Blijvend
in ontwikkeling*

Het Schriftbulletin nr.2

Het Schriftbulletin

Nummer 2

Graag bieden wij – auteur en uitgever – u nummer 2 van *Het Schriftbulletin* aan.

U ontvangt *Het Schriftbulletin* omdat u schrijfdocent bent en gebruiker van *Pak je pen en toetsenbord* en/of *Portfolio, pen en toetsenbord*. Zoals toegezegd verschijnt *Het Schriftbulletin* 2x per jaar en staat het ook op www.pakjepen.nl/Schriftbulletin.

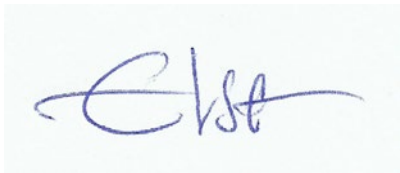
Het Schriftbulletin is uitdrukkelijk een manier voor auteur en uitgever om contact met u te onderhouden. Wij willen u graag informeren over ontwikkelingen die relevant zijn voor uw vak. Wij zullen u ook regelmatig vragen naar uw ervaringen, wensen, suggesties en meningen. Niet alleen m.b.t. *Pak je pen* en *Portfolio* maar zeker ook m.b.t. uw vak.

Wat komt er in dit tweede Schriftbulletin aan bod?

- Wat speelt er?
 1. Schriftonderwijs in de ‘conceptkerndoelen Nederlands’.
- Wat speelt er?
 2. Schriftonderwijs in de ‘conceptkerndoelen Rekenen en wiskunde’?
- Verdieping.
Vorm en tekst: Schriftonderwijs en Taal in samenhang.
- In gesprek.
Een verzoek aan u om feedback over de werkbladen ‘Vorm en tekst – handschrift’.
- Aanschafinformatie, waaronder de jaarlijkse boekenlijstgegevens, eventueel met een toelichting.

1

Met vriendelijke groeten,

Else Kooijman-Thomson, auteur

Sjef Bergervoet, uitgever

Uitgeverij Cantal
Felix Timmermanslaan 40
5242 EJ Rosmalen
T: 073 5236280
E: info@cantal.nl
W: www.cantal.nl

Wat speelt er? – 1. Schriftonderwijs in de conceptkerndoelen Nederlands

Else Kooijman

In het vorige nummer van Het Schriftbulletin stond ik stil bij de ontwikkeling van het curriculum en de kerndoelen. Inmiddels zijn er belangrijke ontwikkelingen: de conceptkerndoelen.

Conceptkerndoelen..., hoe verder?

In april 2022 kreeg SLO van het ministerie van OCW de opdracht om samen met het onderwijsveld concrete en actuele kerndoelen te ontwikkelen voor de basisvaardigheden, dat wil zeggen: Nederlandse Taal, Rekenen en wiskunde, Burgerschap en Digitale geletterdheid. Op 28 september 2023 nam demissionair minister Mariëlle Paul de conceptkerndoelen voor het leergebied Nederlands en het leergebied Rekenen en wiskunde in ontvangst.

Vergeleken met de vorige kerndoelen zijn de huidige concreter geformuleerd. Ze worden in 2024 in de onderwijspraktijk uitgetoetst om ze in 2025 als definitieve kerndoelen te kunnen publiceren en vast te leggen in wetgeving ([SLO levert samen met onderwijsveld conceptkerndoelen Nederlands en Rekenen en wiskunde op | Actualisatie kerndoelen | SLO](#)).

En dan nu inhoudelijk..., de kerndoelen

In Schriftbulletin 1 kunt u lezen hoe Schriftonderwijs in de bouwstenen van het Voorstel Leergebied Nederlands is verankerd. Deze bouwstenen dienden als input voor de conceptkerndoelen zoals beschreven in het 'Boekje conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde' dat op 29 september werd gepubliceerd ([Boekje-conceptkerndoelen-Ne-en-rw_sept-2023_2023-09-29-072942_vwqm.pdf \(svdcdn.com\)](#)).

U krijgt snel een indruk van het belang en de plaats van Schriftonderwijs door in het gehele document te zoeken op de termen schrift, handschrift, typschrift, tekstniveau, schriftconventie, visuele vorm, tekstopmaak. U kunt ook deze selectie uit de kerndoelen lezen. De relevante delen voor Schriftonderwijs zijn cursief gezet.

De kern van ons vak: Schriftonderwijs

In de kerndoelen 4 en 6 staat de kern van Schriftonderwijs voor primair en voor voortgezet onderwijs concreet benoemd: *schrijven op letter-, schrift- en tekstniveau met een leesbaar handschrift en typschrift*. Hieraan ontleent ons vak zijn formele bestaansrecht: zowel handschriftonderwijs als typschriftonderwijs en in het primair, het voortgezet en het beroepsonderwijs (pabo).

Kerndoel 4 gaat over de communicatieve functie van schrift en bevat de vorm van schrifttekens, schrift en tekst, kortom alle elementen uit het aspect Vorm. In het visiestuk vindt u dat terug in van het model van de schrifthandeling (Kooijman-Thomson 2023).

Uit het Boekje conceptkerndoelen:

Kerdoel 4	<i>Doelgericht spreken en schrijven</i>
Doelzin	<i>De leerling spreekt en schrijft afgestemd op doel, publiek en context.</i>
Het gaat hierbij om [voor PO en VO]	<ul style="list-style-type: none"> • zowel inzetten als vergroten van kennis van de wereld, verteltechnieken, tekstenmerken en -structuren, woordkeus, zinsbouw, taal- en schriftconventies, taalverzorging en tekstmaak; • schrijven op letter-, schrift- en tekstniveau met een leesbaar handschrift en typschrift, en verstaanbaar spreken; • reviseren van teksten aan de hand van feedback.

Kerdoel 6 gaat over de intern reflectieve functie van schrift: het noteren van aantekeningen in een passende vorm. Dat vindt u terug in het visiestuk in het model Relaties met andere vakken (Kooijman-Thomson 2023). Aantekeningen maken staat ook in kerndoel 3.

Uit het Boekje conceptkerndoelen:

Kerdoel 6	<i>Schrijven om te leren</i>
Doelzin	<i>De leerling schrijft om te komen tot kennisopbouw of begrip.</i>
Het gaat hierbij om [voor PO en VO]	<ul style="list-style-type: none"> • noteren [VO: en samenvatten] van gelezen, bekeken of beluisterde informatie; • verwoorden, ordenen en structureren van gedachten, verworven inzichten en kennis in tekst of visuele vorm; • uitbreiden van school- en vaktaal; • schrijven op letter-, schrift- en tekstniveau met een leesbaar handschrift en typschrift.
Te denken valt aan	<ul style="list-style-type: none"> • een grafische weergave maken van een geschiednistekst, zoals een tijdlijn of Venndiagram.

Kerdoel 3	<i>Begrijpend luisteren, lezen, kijken</i>
Doelzin	<i>De leerling toont begrip van beluisterde, gelezen en bekeken teksten.</i>
Het gaat hierbij om [voor PO en VO]	<ul style="list-style-type: none"> • aandachtig <i>kijken</i> en luisteren naar of vloeiend lezen van zakelijke en literaire teksten [vo: die toenemen in complexiteit en abstractie met betrekking tot onderwerp, tekststructuur en -functie]; • zowel inzetten als vergroten van kennis van de wereld, woordenschat en kennis over teksten en taal; • herkennen van <i>perspectieven, publiek, context en communicatief doel</i>: informeren, amuseren, instrueren of overtuigen.

Te denken valt aan

- tonen van begrip door het *maken van aantekeningen* passend bij het luisterdoel tijdens het luisteren naar een kinderpodcast over jeugdboeken;
- tonen van begrip van de inhoud van een tekst met behulp van een *visualisatie die past bij de tekststructuur*;
- *structureren van informatie* over een onderwerp op basis van meerdere teksten over dat onderwerp.

Schriftvaardigheid op tekstniveau

Werken aan schriftvaardigheid op tekstniveau (leesbaarheidsniveau 3) staat benoemd met verschillende begrippen, zoals schiftconventies (10), de relatie tussen vorm en betekenis van taal (12), regels en procedures op tekstniveau: tekstconventies en tekststopmaak (13) en visuele elementen en beeldgebruik in diverse genres (18).

De vorm van tekst is in de huidige schriftmethoden zeer beperkt uitgewerkt en wordt ook niet geoefend in de taalmethoden. Dit onderdeel zal de komende tijd dus ontwikkeld moeten worden en een plaats moeten krijgen in de leerlijn, methoden, leerdoelen en toetsing.

Uit het Boekje conceptkerndoelen:

Kerdoel 10	Doelgericht gesprekken voeren
Doelzin	De leerling voert gesprekken afgestemd op doel, gesprekspartner en context.
Het gaat hierbij om [voor PO en VO]	<ul style="list-style-type: none"> • constructief laten verlopen van on- en offline gesprekken met behulp van <i>schrift- en gespreksconventies</i>.
Kerdoel 12	Vorm en betekenis beschouwen
Doelzin	De leerling beschouwt de <i>relatie tussen vorm en betekenis van taal</i> .
Kerdoel 13	Schriftelijke taalverzorging
Doelzin	De leerling verzorgt het schriftelijk taalgebruik.
Het gaat hierbij om [voor PO en VO]	<ul style="list-style-type: none"> • <i>toepassen van regels en procedures</i> op woord-, zins- en tekstniveau: spelling, formulering, interpunctie, <i>tekstconventies</i> en <i>tekststopmaak</i>.
Kerdoel 18	Verkennen van literaire genres
Doelzin	De leerling verkent genrekenmerken van literatuur.
Het gaat hierbij om [voor PO en VO]	<ul style="list-style-type: none"> • verkennen van de <i>rol van beeldgebruik in diverse genres</i>; • herkennen van [VO: het effect van] figuurlijk taalgebruik, stijlfiguren, beeldspraak, rijm, ritme en <i>visuele elementen</i>.

Experimenteren met Taal

Onderzoekend leren staat als experimenteren met Taal omschreven in de kerndoelen 5 en 14. Kort gezegd gaat het om experimenteren met de visuele vorm van tekst en het eigen talige repertoire.

Uit het Boekje conceptkerndoelen:

Kerdoel 5	Creatief taal gebruiken
Doelzin	De leerling gebruikt taal op een creatieve manier.
Het gaat hierbij om [voor PO en VO]	<ul style="list-style-type: none"> • experimenteren met klanken, woorden, zinnen, literaire genres, taalregels, taalconventies en <i>visuele vormen</i> [VO ook: en het bewust doorbreken hiervan]; • verkennen van verschillende creatieve manieren van spreken en <i>schrijven</i>; • [VO] verkennen van ontluikende kenmerken van de eigen stijl.

Kerdoel 14	Talige identiteit
Doelzin	De leerling verkent hoe je met taal uiting geeft aan je identiteiten.
Het gaat hierbij om [voor PO en VO]	<ul style="list-style-type: none"> • <i>experimenteren met het eigen talige repertoire</i> [PO: om zich bewust te worden van het effect / VO: met een beoogd effect], in relatie tot publiek, doel en context; • <i>reflecteren op hoe je overkomt op anderen</i> op basis van [VO: bewuste] keuzes in je eigen talige repertoire; • [VO] <i>herkennen van expressie van verschillende identiteiten in gelezen, beluisterde of bekeken teksten</i>; • waarden van het eigen talige repertoire.

Een rijke taalomgeving en Taal in andere leergebieden

Voor hun ontwikkeling hebben leerlingen een taalomgeving met diverse en rijke teksten van goede kwaliteit nodig. Dat geldt ook voor de visuele vorm van de teksten. U kunt daarbij denken aan de karakteristieke tekstopmaak van een prentenboek waarin tekst en beeld met elkaar zijn verweven, aan een jeugdboek met een lettergrootte en regellengte die zijn afgestemd op de leesvaardigheid van de leerling, of aan een leerboek waarin de informatie overzichtelijk is gerangschikt. Ook handgeschreven teksten, zoals infographics, mindmaps, tijdbalken, lijstjes, verhalen en aantekeningen hebben een karakteristieke vorm. Door samen naar dergelijke voorbeelden te kijken, leren leerlingen teksten te duiden aan hun uiterlijke structuur. Door erover te spreken verwerven ze zich de vaktal die ze nodig hebben om hun eigen teksten passend vorm te geven. Dat bevordert de vaardigheid en de durf om te schrijven. Zo draagt Schriftonderwijs bij aan het behalen van kerndoelen 1, 2, 8, 16 en 20.

Uit het Boekje conceptkerndoelen:

Kerdoel 1	Taal- en leesomgeving
Doelzin	De school zorgt voor een rijke taal- en leesomgeving voor alle leerlingen.
Het gaat hierbij om [voor PO en VO]	<ul style="list-style-type: none"> stimuleren van de leesmotivatie en de <i>durf om te spreken en te schrijven</i>.

Kerdoel 2	Taal in de leergebieden
Doelzin	De school stimuleert de taalontwikkeling van de leerling in de andere gebieden.
Het gaat hierbij om [voor PO en VO]	<ul style="list-style-type: none"> gelegenheid bieden tot taalproductie in alle leergebieden: gesprekken voeren, <i>schrijven</i> en spreken; gelegenheid bieden tot het lezen, <i>bekijken</i> en beluisteren van authentieke en uitdagende teksten die passen bij het leergebied; aanbieden van activiteiten in betekenisvolle contexten waarin <i>vakspecifieke taalvaardigheden en school- en vaktaal verworven kunnen worden</i>; stimuleren van het inzetten van kennis over taal, teksten, <i>tekststructuur</i> en <i>taalverzorging</i> bij talige activiteiten in het leergebied.

Kerdoel 8	Bronnen verwerken
Doelzin	De leerling verkent hoe je met taal uiting geeft aan je identiteiten.
Het gaat hierbij om [voor PO en VO]	<ul style="list-style-type: none"> De leerling <i>verwerkt</i> informatie uit verschillende bronnen in een gesproken of <i>geschreven tekst</i>.

Kerdoel 16	Taalverandering
Doelzin	De leerling verkent de verandering van het Nederlands onder invloed van tijd en maatschappelijke ontwikkelingen.
Het gaat hierbij om [voor PO en VO]	<ul style="list-style-type: none"> [PO herkennen van / VO analyseren van] verschillen tussen taalgebruik van vroeger en nu in gesproken en <i>geschreven teksten</i>; [PO onderscheiden van / VO analyseren van] <i>veranderingen in vorm, betekenis en gebruik</i>.

Kerdoel 20	Functies van literatuur
Doelzin	De leerling verkent welke functies literatuur heeft.
Het gaat hierbij om [voor PO en VO]	<ul style="list-style-type: none"> lezen, luisteren en <i>bekijken van rijke en gevarieerde literaire teksten</i> in allerlei verschijningsvormen: mondeling, schriftelijk en multimediaal.

Reflectie en leerdoelen

Kerndoel 9 noemt evalueren, reflecteren, omgaan met feedback en leerdoelen formuleren voor taalactiviteiten. Als onderdeel van schrijven valt Schriftonderwijs daar onder.

Uit het Boekje conceptkerndoelen:

Kerndoel 9	Reflecteren op taalactiviteiten
Doelzin	De leerling reflecteert op de uitvoering van een taalactiviteit.
Het gaat hierbij om [voor PO en VO]	<ul style="list-style-type: none">• <i>evalueren</i> van het product van de taalactiviteit;• <i>geven, ontvangen en verwerken van feedback</i>;• <i>formuleren van leerdoelen en maken van keuzes voor toekomstige taalactiviteiten op basis van evaluatie en reflectie.</i>

Oproep SLO

Met het oog op het ontwikkelproces doet SLO een oproep:

Ken je scholen die geïnteresseerd zijn om de conceptkerndoelen te beproeven in de onderwijspraktijk? Wil je hen dan hierop attenderen en een e-mail laten sturen naar actualisatiebeproeven@slo.nl ?

Daarnaast richt SLO zich de komende tijd op het ontwikkelen van leerlijnen, want bij nieuwe kerndoelen passen nieuw onderwijsaanbod en nieuwe toetsing.

Let op: voorheen was er geen leerlijn voor Schriftonderwijs ontwikkeld. Binnen de VLSM overlegt een aantal docenten hoe hierover in contact te treden met SLO.

7

Belangrijke begrippen

Communicatie

De (online) mondelinge, schriftelijke en multimodale uitwisseling van boodschappen die bewust en/of onbewust, verbaal en/of non-verbaal worden overgebracht, ontvangen en geïnterpreteerd. Wanneer dit is afgestemd op doel, publiek en context, is er sprake van doelgerichte communicatie (Prenger et al., september 2023).

Creativiteit

De productie van originele ideeën en oplossingen ten behoeve van doelgerichte communicatie of persoonlijke expressie (Prenger et al., september 2023).

Geletterdheid

Het vermogen om geschreven Taal te begrijpen, te evalueren en doelgericht te gebruiken, in het persoonlijke leven en in een functionele, maatschappelijke context (Prenger et al., september 2023).

Het vermogen om te lezen, te schrijven, informatie te begrijpen en doelgericht te gebruiken (De Jong et al., oktober 2019)

Genre

De wijze waarop een tekst via inhoud, vorm en stijl georganiseerd is, om in een bepaalde context een communicatief doel te bereiken (Prenger et al., september 2023).

Rijke tekst

Authentieke, inhoudelijk uitdagende tekst met gevarieerd taalgebruik over een levensecht thema dat relevant is voor kennisoverdracht (Prenger et al., september 2023).

Schrift

Het geheel van tekens, cijfers en formules die gebruikt kunnen worden om tekst schriftelijk (met handschrift of typschrift) te produceren met de bedoeling om gesproken Taal, gegevens en gedachten herkenbaar vast te leggen, te bewaren en over te brengen (De Jong et al., oktober 2019).

Schrijven

Schrijven verwijst zowel naar het stellen waarbij leerlingen leren naar inhoud en vorm teksten te produceren met verschillende communicatieve doelen, als naar de daarvoor benodigde schrifthandeling (handschrift en typschrift) (De Jong et al., oktober 2019).

Schriftconventies

Verzameling van regels en procedures waaraan een taalgebruiker zich dient te houden (afgeleid van Prenger et al., september 2023).

Schriftnorm

Afspraken over wat wel of niet correct is op basis van de schriftconventies (afgeleid van Prenger et al., september 2023).

Taalbewustzijn

Expliciete kennis over taal als systeem (structuur van taal), bewustzijn van de werking van taal als fenomeen in onze meertalige samenleving en inzicht in hoe talen geleerd worden (Prenger et al., september 2023).

Taalcompetentie

Het geheel aan talige kennis, vaardigheden en attitudes dat nodig is om geschreven, gesproken en multimodale teksten te begrijpen, te evalueren en te gebruiken zodat:

- volwaardige deelname aan de samenleving mogelijk wordt;
- de eigen doelen gerealiseerd kunnen worden;
- de eigen kennis en mogelijkheden levenslang en duurzaam kunnen worden ontwikkeld (Prenger et al., september 2023).

Tekst

Elke vorm van mondelinge, schriftelijke, digitale en multimodale communicatie, waarmee ideeën, ervaringen, gedachten, gevoelens, meningen en informatie door middel van Taal worden weergegeven (Prenger et al., september 2023).

Vloeiend schrijven

De vaardigheid om accuraat, vlot en zonder haperingen te coderen (afgeleid van Prenger et al., september 2023).

Vorm (van een tekst)

De vormgeving van de tekst: de stijl, het plot, de visuele vorm op letter-, schrift- en tekstniveau en de auditieve vorm (De Jong et al., oktober 2019).

Bronnen

De Jong, J., Geerdink, A., Kastelein, S., Nagelmaeker, N., Otten, M., Pool, J., Raaijmakers, G., Regeling, A., Rijks, L., Tuik, M., Van der Meulen, M., Van Schaik, N., Westra, S., & Wisse-Weldam, C. (2019, 10 oktober). Leergebied Nederlands. *Voorstel voor de basis van herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Nederlands*. Curriculum.nu.

Kooijman-Thomson, E. (april 2023). *Handschriftonderwijs en schrifteducatie. Een visie op de kern van het vak (5)*. Cantal.

Prenger, J., Pleumeekers, J., Van Zanten, M., Schmidt, V., Teunis, B., Brand, M. & Bron, J. (september 2023). *Conceptkerndoelen Nederlands en Rekenen en wiskunde*. SLO.

Wat speelt er? 2. Schriftonderwijs in kerndoelen Rekenen en wiskunde?

Else Kooijman

Omdat de kerndoelen nog conceptueel zijn, zet een groepje schrijfdocenten zich in om leesbaarheid ook op te laten nemen in de kerndoelen voor Rekenen en wiskunde. De drie niveaus van leesbaarheid zijn als volgt naar dat vak vertaald.

Tabel 1. Drie niveaus van leesbaarheid m.b.t. Rekenen en wiskunde.

Leesbaarheid niveau 1: tekens – identificatie – coderen/decoderen		
<i>Alleen met identificeerbare tekens kun je tekst en rekenwerk decoderen/lezen/ontcijferen. Onleesbare cijfers en tekens suggereren dat er een andere som of formule staat en dit veroorzaakt fouten.</i>		
Criteria	Elk teken bevat een correcte afwisseling van rechte en gebogen lijndelen.	Denk aan het leren schrijven van cijfers en reketekens. Later aan het leren schrijven van symbolen en bijvoorbeeld Griekse letters.
	Tekens (kleine letters, kapitalen, cijfers en symbolen) worden functioneel correct toegepast, ook als ze op zichzelf staan.	Juist dat 'op zichzelf staan' vind je heel vaak terug in rekenwerk. Dat luistert heel nauw. Denk bijvoorbeeld aan meetkunde/driehoeken: het juist gebruiken van hoofdletters voor de hoeken en kleine letters voor de zijden.
Leesbaarheid niveau 2: schrift – regelmaat – tempo		
<i>Hoe regelmatig het schrift, getallen, sommen en formules zijn geschreven, des te beter kun je het lezen.</i>		
Criteria	Schriftgrootte	Denk bijvoorbeeld aan regelmaat in de grootte van cijfers en van letters, maar ook in het schrijven van cijfers met verschil in grootte bijvoorbeeld in eenheden ($2m^2$).
	Regelvoering	Denk aan het overzichtelijk plaatsen van tekens in ruitjes, vakjes of op de regels.
	Hellingshoek	Denk aan regelmatig en niet schots en scheef schrift.
	Verhouding	Denk aan de verhouding tussen de cijfers, symbolen en de letters in sommen en formules.
	Spaties	Correcte spaties zodat getallen als eenheid en niet als een reeks losse cijfers gelezen worden.
Leesbaarheid niveau 3: tekst – orde – begrip		
<i>Overzichtelijkheid is juist bij rekenwerk belangrijk. Je brengt visueel orde aan in de verschillende soorten berekeningen en formules van je rekenwerk en je rekenwerk als geheel, zodat je het rekenwerk vlot kunt overzien en begrijpen. Vooral later als bewijsvoerende berekeningen meerdere regels omvatten.</i>		
Criteria	Ruimtelijke indeling	Denk bijvoorbeeld aan rechte rijtjes sommen of kolomsgewijze berekeningen met eenheden, tientallen etc. recht onder elkaar.
	Structuur zichtbaar maken met accentuering	Denk bijvoorbeeld aan een overzichtelijke indeling met het lesnummer voor de kantlijn en een vast aantal regels overslaan tussen opgaven.
	Beeldgebruik	Denk aan het schrijven van getallenlijnen, grafieken, schema's, tabellen (metriek stelsel), ...

Verdieping – Vorm en tekst: Schriftonderwijs en Taal in samenhang

Else Kooijman

Schriftonderwijs is een op zichzelf staand vak: het aanleren van de tekens en regelmaat van het schrift. Maar, leesbaarheid op tekstniveau kan niet los gezien worden van taalonderwijs. Je gebruikt immers teksten. Dat vraagt om bezinning.

In de visie op het vak (Kooijman-Thomson, 2023) beschrijf ik de relatie tussen Schriftonderwijs en Taal en de functies van schrift. De Jong et al. (oktober 2019) formuleren in Curriculum.nu het uitgangspunt dat schrijven zowel verwijst naar stellen, waarbij leerlingen leren naar inhoud en vorm teksten te produceren met verschillende communicatieve doelen, als naar de daarvoor benodigde schrifthandeling (handschrift en typschrift).

Zowel Taal als Schriftonderwijs zijn dus betrokken bij schrijven. Het ontwikkelteam voor de kerndoelen heeft deze betekenis van de term 'schrijven' overgenomen. De leesbaarheid op tekstniveau staat bijvoorbeeld meermaals benoemd als visuele vorm van tekst en als tekstopmaak. Ook stelt dit team dat taalcompetentie zich ontwikkelt in samenhang met de andere leergebieden. Voor alle leergebieden maken leerlingen immers aantekeningen en voor alle leergebieden lezen leerlingen rijke teksten.

Dit betekent dat schriftmethoden maar een deel van het vak aanbieden als zij zich beperken tot het aanleren van de letters en het kopiëren van zinnen.

Volgens de kerndoelen moeten leerlingen binnen Schriftonderwijs ook leren nadenken over de vorm van hun teksten, zoals de grootte en de plaats van het tekstblok, de grootte van de marges, het lettertype, het formaat, aanvullende teksten, kleur en beeld. Ze moeten na leren denken over de vraag hoe ze die vorm passend kunnen maken bij hun doel, hun publiek en de context. Dat geldt voor handgeschreven en voor getypte teksten en voor wie dat wil: ook voor alle vormen van handletteren.

Wie tekst vorm wil geven, heeft tekst nodig. Dat kan een vertelling zijn, een verhaal, een verslag, een beschrijving, een procedure, een verklaring, een oproep, een beschouwing, een betoog of een respons (De Lint en Van Norden, 2022). In po en vo schrijven leerlingen al deze genres. En behalve Taal zijn er ook andere vakken bij betrokken, want tekst gaat altijd ergens over: over geschiedenis, natuur, cultuur, emoties, enzovoort.

Hoe kunnen schriftdocenten zoals wij leerlingen binnen Schriftonderwijs leren nadenken over de vorm van hun teksten en hoe kunnen wij hen dat laten oefenen? Hoe kunnen wij vorm daarnaast in samenhang met andere vakken aanbieden?

Voor typschrift ontwikkelde uitgeverij **Cantal** de internettoepassing *VéT - Vorm en tekst*.

Bent u gebruiker van *Pak je pen en toetsenbord* en/of *Portfolio, pen en toetsenbord*, dan heeft u toegang met uw licentiecode.

Nieuw: Vorm en tekst - handschrift

Passend bij de geactualiseerde kerndoelen ontwikkel ik op dit moment Schriftonderwijs voor het opmaken van handgeschreven tekst. Geen methode met lessen voor groep 3 t/m 8 plus onder- en bovenbouw vo, maar een opbouw met aanwijzingen, oefeningen en toepassingen per facet van vormgeving. Doel: praktische informatie aanbieden die te combineren is met andere lessen, vanaf het moment dat leerlingen hun eerste teksten schrijven in groep 3, tot en met het vo.

Als eerste heb ik de facetten 'lineaire tekst' en 'Alinea' beschreven.

U vindt dit op de website van *Pak je pen en toetsenbord* onder hoofdstuk 13.

Dit hoofdstuk vul ik regelmatig aan en leg ik graag aan u voor.

Bronnen

De Lint, P. & Van Norden, S. (2022). *Wat een goede tekst! Gids voor schrijven in tien genres voor het basisonderwijs*. Boom.

In gesprek

De ontwikkeling van deze materialen leidt mogelijk tot een aanvullend hoofdstuk 13 in *Pak je pen en toetsenbord*. Op de website staat voor dit hoofdstuk al nieuwe leerstof, in lijn met wat de geactualiseerde kerndoelen van ons vragen. Wij stellen het zeer op prijs als u die leerstof onder de aandacht brengt van uw studenten.

Concreet ontvangen wij van u graag feedback m.b.t. deze vragen:

1. Begrijpen de studenten de bedoeling van de werkbladen?
2. Zijn de werkbladen gebruiksvriendelijk, d.w.z.: hanteerbaar in dagelijks gebruik
3. Kunnen zij de leskaart gebruiken bij een schrijfles voor Taal?
4. Wat zijn hun ervaringen daarmee?

Indien u de antwoorden met ons wilt delen, kunt u dat doen op info@cantal.nl.

Uw feedback is van grote waarde bij het verder ontwikkelen van overige facetten.

De materialen en werkbladen

Op de website van *Pak je pen en toetsenbord* onder '13. Vorm en tekst - handschrift', vindt u een korte inleiding die duidelijk maakt hoe studenten hun leerlingen kunnen laten werken aan de vorm van hun teksten. Twee paragrafen zijn al verder uitgewerkt:

Onder '13.1 - Lineaire tekst' komen achtereenvolgens aan de orde:

1. Belangrijke begrippen (vaktaal)
2. Opbouw
3. Aanwijzingen (criteria lagere orde)
4. Criteria hogere orde
5. Aan het werk:
 - a. De tekstvorm schetsen en beschrijven (met werkblad)
 - b. Experimenteren met de ordening van je tekst – een elfje (met werkblad)
 - c. Experimenteren met de ordening van je tekst – zelf een vorm kiezen
6. Lineaire tekst in genres (met leskaart om te gebruiken bij andere vakken)

13

Onder '13.2 – Alinea' komen achtereenvolgens aan de orde:

1. Belangrijke begrippen (vaktaal)
2. Opbouw
3. Aanwijzingen (criteria lagere orde)
4. Criteria hogere orde
5. Aan het werk (met leskaart om te gebruiken bij andere vakken)
6. Alinea's in genres
Kortere of langere tekst: wat voor alinea's?
Langere teksten
Kortere teksten

ELFJE IN VORM

Beton
Stevig fundament
Het wordt gestort
Voor ons eerste huis
Solide

Kant
Zilveren piek
Slingers en ballen
We verliezen de boom
Licht

Herfst
Bladeren dwamelen
Recht naar beneden
Geel en oranje topi
Herfst

Winter
Het vorst

PAK JE PEN Op dit blad rust auteursrecht. U kunt voor eigen gebruik een exemplaar printen.

DE VORM BESCHRIJVEN EN SCHETSEN

AAN HET WERK

- Schets de vier teksten zoals het voorbeeld (eerste tekst)
- Beschrijf de teksten en gebruik daarbij vaktaal.

VAKTAAL

Ruimte

- Tekstblok
- Kantlijn
- Marge
- Regelgengte
- Regel overlappende alinea / witregel

Structuur

- Titels, koppen
- Formaat
- Kleur

Beeld

- Functioneel
- Illustratief
- Decoratief

PAK JE PEN
Op dit blad rust auteursrecht. U kunt voor eigen gebruik een exemplaar printen.

LESKAART LINEAIRE TEKST

Belangrijke begrippen

- Leer leerlingen wat een zin is, wat een regel is en wat een tekstblok is.
- Laat zinnen in een korte tekst aanwijzen of tellen.
- Laat regels in een tekst aanwijzen en tellen.
- Leer hen wat een tekstblok is.

Laat voorbeelden zien van verschillende tekstblokken, bijvoorbeeld uit Instagram of in je klas.

Leer leerlingen om die voorbeelden

Standaard schriftstelen
...beperken je mogelijkheden, want op een gelinieerd vel begin je altijd links bovenaan.
Beslist zelf!
...de grootte van het tekstblok door knippen en plakken met schaar en lijn.

- Laat leerlingen hun verhaal schrijven op gelinieerd papier (print schriftregels).
- Laat de tekst uitknippen.
- Laat experimenteren met de bladindeling door met tekst te schuiven.
- Laat de voorleescompositie vastplakken op (gelieerd) papier.

Reflexie
Laat leerlingen van een afstandje kijken naar elkaars werk.

- Is er een duidelijk tekstblok te zien?
- Loopt de kantlijn recht?

Vraag waarom past jouw tekstblok het beste op die plek?

LESKAART ALINEA'S

Belangrijke begrippen

- Leer leerlingen wat een zin, wat een regel en wat een alinea is.
- Voor korte teksten:
 - Laat blokaleinea's in een korte tekst aanwijzen of tellen.
 - Laat witregels in een tekst aanwijzen en tellen.
- Voor lange teksten:
 - Laat in lange teksten met inspirerende alinea's, bekijken hoeveel letters een alinea inspireert.
 - Versaaf dat naar handschrift: bij de dikte van je pen of je pen inspireren.
- Laat de alinea's als blokaleinea's uit elkaar schuiven en opplakken op (gelieerd) papier.
- Maar eerst: experimenteren met de grootte van de witregel.

Reflexie
Laat leerlingen van een afstandje kijken naar elkaars werk.

- Zijn er duidelijk alinea's te zien?
- Begint een nieuwe alinea telkens op een nieuwe regel?
- Bij blokaleinea's: is de witregel overal even hoog?
- Bij inspirerende alinea's: springt elke alinea even ver in?

Te kleine afstand
Dit maakt de blokaleinea's onvolledig zichtbaar.

Te grote afstand
Het kijkt los van elkaar staande tekstjes. Het tekstverband als geheel gaat verloren.

Het is functioneel
als je elke alinea als apart deel ziet, terwijl je de totale tekst tegelijk een geheel ervaart.

PAK JE PEN Op dit blad rust auteursrecht. U kunt voor eigen gebruik een exemplaar printen.

Aanschafinformatie: boekenlijstgegevens 2024-2025*

- *Pak je pen en toetsenbord*
Auteur: Else Kooijman
ISBN: 978 94 90681 333
Prijs: € 31,00
Pak je pen is een full colour gebonden boek.
- *Portfolio, pen en toetsenbord*
Auteur: Else Kooijman
ISBN: 978 94 90681 401
Prijs: € 31,00
Portfolio is losbladig met een 4-gats boring.
Het boek is full colour en wordt geseald verzonden.
- Website www.pak.je.pen.nl
De website is een wezenlijk en integraal onderdeel van de methodieken. Een licentiecode in het boek *Pak je pen* en/of *Portfolio* geeft toegang tot het deel van de website dat behoort bij de betreffende titel.
- Internettoepassing www.vormentekst.nl
Licentiehouders van *Pak je pen* en/of *Portfolio* krijgen gratis toegang tot de internettoepassing Vorm en Tekst, kortweg VÉT. VÉT is een gids voor de opmaak en lay-out van tekst en beeld. In *Pak je pen* en in *Portfolio* zijn opdrachten met VÉT opgenomen.
Voor nadere inhoudelijke informatie: www.cantal.nl.

*De vorige versies van *Pak je pen* en *Portfolio* zijn alleen nog op verzoek leverbaar.

*Blijvend
in ontwikkeling*

Het Schriftbulletin nr.2